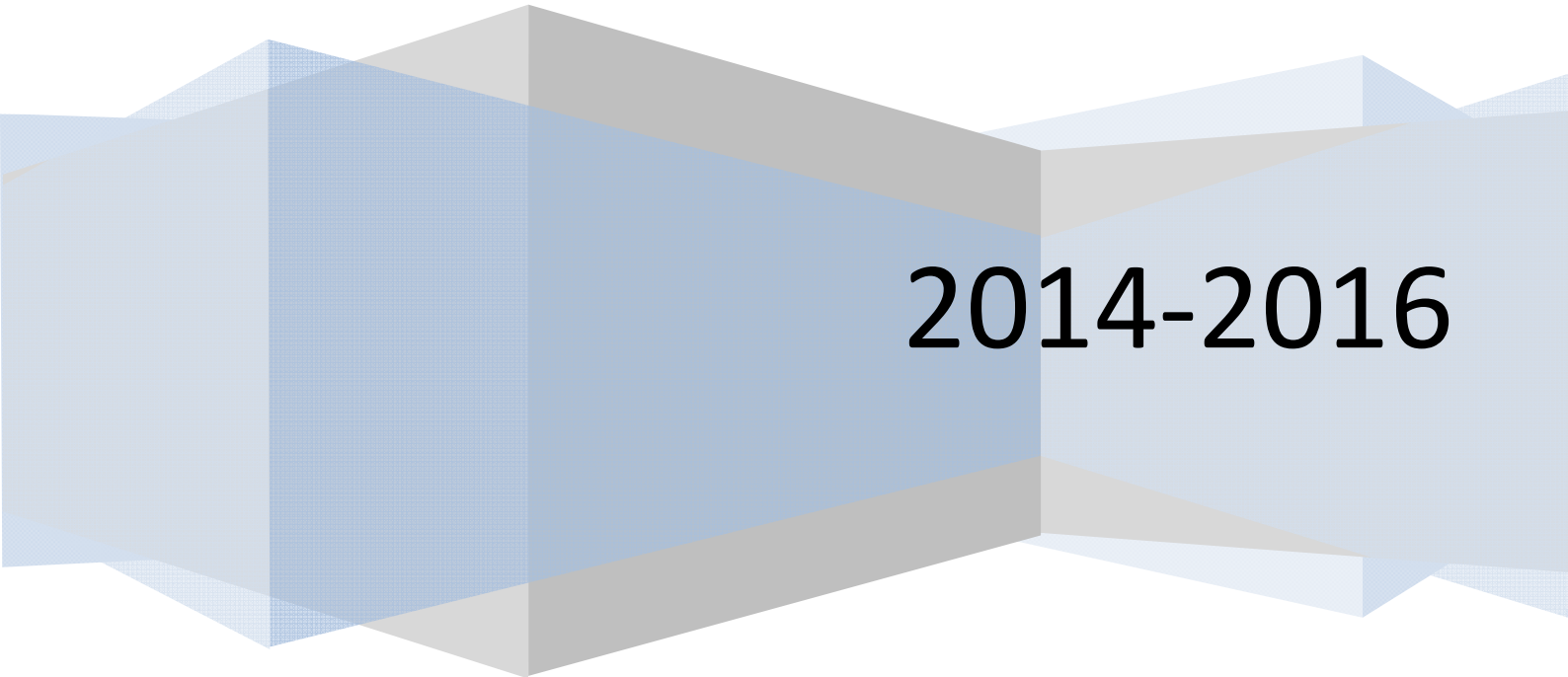

Utsjoen kunta

Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi Utsjoen kunnassa

(Vanhuspalvelulaki 5 §)

2014-2016

SISÄLLYSLUETTELO

1.	Johdanto	3
2.	Vanhuspalvelulaki	3
3.	Vanhustyön arvot ja tavoitteet	4
4.	Palvelutarpeeseen vaikuttavat tekijät	4
4.1.	Utsjoen kunnan väestönkehitys	4
4.2.	Elinympäristö	5
5.	Arvio ikääntyneen väestön hyvinvoinnista	6
6.	Arvio palvelujen laadusta ja riittävydestä	7
7.	Kotona asumista tukevat palvelut	8
7.1.	Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen	8
7.2.	Palveluohjaus ja palvelutarpeen arviointi	9
7.3.	Kotipalvelu	10
7.4.	Omais- ja perhehoito	11
7.5.	Kotisairaanhoido ja muut terveydenhuoltopalvelut	12
7.6.	Neuvonta ja tiedotus	12
8.	Palveluasuminen ja laitoshoido	13
9.	Yhteistyö kolmannen sektorin toimijoiden kanssa	15
10.	Yhteenveto	16

LIITE: Toimenpideohjelma

1. Johdanto

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista astui voimaan 1.7.2013. Laki velvoittaa kuntia laatimaan suunnitelman ikääntyneen väestön tukemiseksi. Utsjoella suunnitelma on laadittu osana Ikäihminen toimijana – vanhuspalvelulain toimeenpano-hanketta ja sen laatimiseen ovat osallistuneet kehittäjätyöntekijä Sari Korhonen, avopalvelunohjaaja Anu Puustinen sekä vanhusneuvoston jäsenet Marjut Mellanen, Leena Aikio, Irma Alastalo, Pekka Pyrhönen, Ursula Waltari ja Marketta Vuolab. Suunnitelman hyväksyy kunnanvaltuusto ja se on tarkistettava valtuustokausittain.

Vanhuspalvelulain 5 §:ssä määritellyn suunnitelman tulee sisältää:

- arvion ikääntyneen väestön hyvinvoinnin tilasta, ikääntyneelle väestölle tarjolla olevien palvelujen riittävydestä ja laadusta sekä ikääntyneen väestön palvelutarpeeseen vaikuttavista tekijöistä
- tavoitteet ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä ikääntyneelle väestölle tarjottavien palvelujen määrän ja laadun kehittämiseksi
- toimenpiteet, joilla kunta vastaa tavoitteiden toteutumisesta sekä arvion voimavaroista, jotka kunnassa tarvitaan toimenpiteiden toteuttamiseksi
- kunnan eri toimialojen vastuut toimenpiteiden toteuttamisessa
- kunnan yhteistyön määrittämisen eri tahojen kanssa

Suunnitelman sisältämät arviot, tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset on koottu haastattelujen perusteella. Haastateltavina oli 42 henkilöä, jotka edustivat ikäihmisiä, heidän läheisiään, kuntapäättäjiä sekä vanhustyössä toimivaa henkilökuntaa. Haastattelut toteutettiin Utsjoella helmi- maaliskuussa 2014. Haastateltavat pyrittiin valitsemaan niin, että edustettuina olivat kaikki ikäihmisten ikäryhmät, molemmat sukupuolet ja Utsjoen eri kylät.

2. Vanhuspalvelulaki

Lain tarkoituksena on tukea ikääntyneen väestön hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä sekä itsenäistä suoriutumista. Laissa painotetaan ikääntyvien kotona asumisen tukemista sekä iäkkäiden henkilöiden mahdollisuutta vaikuttaa heille järjestettävien palvelujen sisältöön ja toteuttamistapaan. Ikääntyneen väestön osallistumista elinoloihinsa vaikuttavien päätösten valmisteluun ja tarvitsemiensa palvelujen kehittämiseen tulee parantaa.

Laki velvoittaa kunnat järjestämään ikääntyneen väestön sosiaali- ja hyvinvointia edistävät palvelut sisällöltään, laadultaan ja laajuudeltaan sellaisina kuin väestön hyvinvointi, sosiaalinen turvallisuus ja toimintakyky edellyttävät. Palvelujen tulee olla saatavissa

yhdenvertaisesti ja lähellä asiakkaita. Tähän suunnitelmaan on koottu niitä lain vaatimia vanhuspalveluja, jotka Utsjoen kunnassa jo toimivat sekä annetaan suosituksia ja toimenpide-ehdotuksia niihin lain velvoitteisiin, jotka kunnassa eivät vielä täyty.

3. Vanhustyön arvot ja tavoitteet

Utsjoen kunnan vanhustyön perustana on ihmisarvon, itsemääräämisoikeuden, tasa-vertaisuuden ja luottamuksellisuuden kunnioittaminen.

Jokaisen ikääntyneen henkilön persoonallisuutta, omaa tahtoa, vakaumusta ja kulttuuria tulee kunnioittaa sekä yksityisyyttä suojella. Palvelun tulee olla asiakaslähtöistä ja yksilölliset tarpeet huomioivaa. Palvelujen tuottamisessa painotetaan kuntouttavaa työtettä sekä oikeutta elää omassa kodissaan tai kodinomaisessa ympäristössä mahdollisimman pitkään. Ikäihmiset nähdään aktiivisina toimijoina, joiden toimintakykyä tuetaan ja mahdollisuutta vaikuttaa vanhustyön päätöksiin parannetaan.

Utsjoen kunnan vanhustyön yleiset tavoitteet vuosille 2014 – 2016:

- kotona tai kodinomaisessa ympäristössä asumisen tukeminen
- ennaltaehkäisevien ja kuntouttavien palvelujen kehittäminen
- vanhuspalvelujen riittävyys ja hyvä laatu
- ikäihmisten vaikuttamismahdollisuuksien parantaminen heitä koskevien asioiden päätöksenteossa

(Suunnitelman liitteenä toimenpideohjelma, jossa määritellään toimenpiteet, joilla kunta vastaa tavoitteiden toteutumisesta.)

4. Palvelutarpeeseen vaikuttavat tekijät

4.1. Utsjoen kunnan väestönkehitys

Tilastokeskuksen väestöennusteiden mukaan Utsjoen kunnan väestön kokonaismäärä tulee tulevaisuudessa pysymään varsin muuttumattomana. Iäkkäiden osuus kokonaisväestöstä kuitenkin kasvaa ja huoltosuhde heikkenee. Iäkkäiden määrä erityisesti vanhimmissa ikäluokissa kasvaa voimakkaimmin, mikä osaltaan lisää sosiaali- ja terveyspalvelujen kysyntää. Vanhuspalvelujen suunnittelussa erityishaasteena tulee olemaan myös muistisairauksien yhä lisääntyvä määrä.

Utsjoen väestöennuste vuosille 2015 – 2040**

IKÄ	2015	2020	2030	2040
65 – 74 v.	218	253	242	201
75 – 84 v.	106	127	206	205
yli 85 v.	38	45	68	116
IÄKKÄÄT YHT.	362	425	516	522
Koko väestö	1268	1288	1304	1301

* Mittayksikkö: henkilöitä

* Lähde: Tilastokeskus, väestötilastot

Utsjoen väestöllinen huoltosuhde-ennuste vuosille 2015 – 2040**

2015	2020	2030	2040
81,9 %	99,7 %	125,2 %	126,7 %

* Huoltosuhde kuvaa lasten ja vanhusten prosentuaalista osuutta 100 työkäistä kohti

* Lähde: Tilastokeskus, väestötilastot

Ennuste muistisairaiden määrän kasvusta vuodesta 2010 vuoteen 2030**

ALUE	2010	2030
Lappi	2700	5000
Koko Suomi	77 400	144 400

* Mittayksikkö: henkilöitä

* Lähde: Tilastokeskus

4.2. Elinympäristö

Utsjoki on Suomen pohjoisin kunta ja pinta-alaltaan laaja, 5371 km². Kunta on harvaan asuttu ja eri kylien väliset etäisyydet ovat pitkät. Palvelut ovat pääasiassa keskittyneet kolmeen taajamaan, Utsjoen kirkonkylälle, Karigasniemelle ja Nuorgamiin, mutta osa palveluista on saatavissa vain kirkonkylältä. Kunnan rajoilta on kirkonkylään pisimmillään yli 120 km:n matka eikä julkista liikennettä ole kaikista kylistä järjestetty. Seutuyhteistyö Norjan rajakuntien ja Inarin kunnan kanssa on vilkasta.

Suurin osa kunnan ikääntyneestä väestöstä asuu omassa kodissaan. Palveluasunnoissa ja laitoshoidossa on alle 10 % ikäihmisistä. Palveluasuminen ja laitoshoido ovat keskittyneet Utsjoen kirkonkylälle. Utsjoen kunta on saamelaisenemmistöinen. Saamelainen kulttuuri ja kieli tulee huomioida vanhuspalvelujen suunnittelussa. Lisäksi kielilaki turvaa saamelaisille oikeuden käyttää äidinkieltään viranomaisasioiden käsittelyssä.

5. Arvio ikääntyneen väestön hyvinvoinnista

Arvio ikääntyneen väestön hyvinvoinnista perustuu Utsjoen kuntalaisten haastatteluihin. Haastateltavina oli 42 henkilöä, jotka edustivat ikäihmisiä, heidän läheisiään, henkilökuntaa ja kuntapäittäjiä. Haastateltavien vastauksista on koottu nelikenttäanalyysi, joka kuvaa ikääntyneiden hyvinvoinnin nykytilanteen vahvoja ja heikkoja puolia sekä tulevaisuuden mahdollisuuksia ja uhkakuvia.

Haastateltavien ajatukset ikääntymisestä olivat pääosin negatiivisia. Heikkouksia ja uhkia löytyi huomattavasti enemmän kuin vahvuuksia ja mahdollisuuksia. Erityisesti mielikuvat tulevaisuudesta olivat synkkiä. Vastauksissa merkittävämmäksi heikkoudeksi Utsjoella nousi iäkkäiden yksinäisyys ja sen mukanaan tuomat ongelmat. Tulevaisuuden suurimmaksi uhaksi koettiin yleisellä tasolla syrjäseutujen palvelujen heikentyminen ja henkilökohtaisella tasolla itsemääräämisoikeuden menettäminen sekä laitoshoitoon joutuminen. Positiivisia asioita ikäihmisten elämästä löytyi heidän kohdalla, jotka vielä voivat asua omassa kodissaan ja nauttia luonnosta sekä harrastuksista. Utsjoella vahvuudeksi ja myös pitkän iän sekä terveyden lähteeksi koetaan puhdas luonto ja siihen liittyvä vapaa-ajan toiminta. Haastattelujen perusteella Utsjoen ikääntyneen väestön nuorempi osa voi erittäin hyvin. Monet 65–74-vuotiaat elävät aktiivista ja tervettä elämää, eivätkä he koe tarvitsevansa erityisiä palveluja. Näillä ihmisillä on paljon voimavaroja ja ennaltaehkäisevään työhön panostamalla heidän hyvinvointiaan on mahdollista jatkaa vielä pitkälle tulevaisuuteen.

<p style="text-align: center;"><u>VAHVUUDET:</u></p> <p>yhteisöllisyys ja naapuriapu, ihmiset tunnetaan, terveys ja sitkeys, vahva saamelainen kulttuuri, puhdas ilma ja luonto</p>	<p style="text-align: center;"><u>HEIKKOUEDET:</u></p> <p>yksinäisyys, omaiset kaukana, asunnot syrjäisillä alueilla, pitkät välimatkat, turvattomuus, kylästely-kulttuurin näivettyminen, kynnys pyytää apua, masennus ja alkoholismi, tulevaisuuden pelko</p>
<p style="text-align: center;"><u>MAHDOLLISUUDET:</u></p> <p>itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vaikutusmahdollisuuksien parantaminen päätöksenteossa, hoitotahtojen kartoittaminen, puhtaasta luonnosta nauttiminen</p>	<p style="text-align: center;"><u>UHAT:</u></p> <p>arvostuksen puute, ei osata hyödyntää ikäihmisten voimavaroja, muistisairauksien lisääntyminen, omaishoitajien kuormittuminen, yksinäisyyden lisääntyminen</p>

6. Arvio palvelujen laadusta ja riittävydestä

Arvio palvelujen laadusta ja riittävydestä perustuu edellisessä kappaleessa mainittuihin haastatteluihin. Haastateltavien vastauksista on koottu nelikenttäänalyysi, joka kuvaa tämänhetkisten palvelujen laadun ja riittävyyden vahvuuksia ja heikkouksia sekä tulevaisuuden mahdollisuuksia ja uhkia palvelujen saatavuudessa.

Haastateltavat kokivat välttämättömät palvelut toimiviksi ja erityisesti Auttaja-Aslak-toiminta sai paljon kiitosta. Tulevaisuuden uhkakuvina nähtiin palvelujen siirtyminen kunnan ulkopuolelle sekä henkilökuntapula. Ennaltaehkäisevä työ arvioitiin vähäiseksi ja sen epäiltiin lisäävän ikäihmisten ongelmia myöhemmin. Nykyisten palvelujen laatu sai runsaasti kritiikkiä osakseen. Kotipalvelut koettiin liian kiireellä toteutetuksi, laitoshoidon passivoivaksi ja heikon julkisen liikenteen nähtiin hankaloittavan ikäihmisten itsenäistä selviytymistä sekä lisäävän yksinäisyyttä. Nyky-yhteiskunnassa nähtiin olevan vallalla asenneilmapiiiri, jossa ikäihmisten voimavaroja ei hyödynnetä ja heidän itsemääräämisoikeuttaan ei kunnioiteta. Iäkkäiden arvostuksen puute näkyi haastateltavien mielestä myös osassa Utsjoen kuntapäätäjien toimintaa ja vanhuspalvelujen henkilökunnan asenteita.

<p><u>VAHVUUDET:</u></p> <p>toimivat peruspalvelut, Auttaja-Aslak-toiminta, hyvät liikuntatilat ja muu harrastustarjonta, lääkäriaikojen saaminen nopeasti</p>	<p><u>HEIKKOUEDET:</u></p> <p>henkilökunnan vaihtuvuus, kiireellä toteutetut kotipalvelut, ennaltaehkäisevien liikuntaryhmien puute, henkilökunnan asenteissa arvostuksen puute, kulttuurin ja kielen osaamattomuus, palveluissa ei hyödynnetä paikallista kulttuuria, julkinen liikenne vähäistä, ikäluokkatarkastusten puuttuminen</p>
<p><u>MAHDOLLISUUDET:</u></p> <p>palvelutarpeen kartoitus, tiedotuksen lisääminen, ennaltaehkäisevän toiminnan lisääminen, palveluorganisaation uudistaminen, henkilökunnan koulutukseen panostaminen, henkilökunnan rekrytointi, yhteistyö Norjan kanssa, laitoshoidon uudistaminen</p>	<p><u>UHAT:</u></p> <p>taloudellisten resurssien heikentyminen, hoitajapula, palvelujen keskittyminen kirkonkylälle tai kunnan ulkopuolelle, toimimaton elinkeinorakenne, asuntopula</p>

7. Kotona asumista tukevat palvelut

7.1. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

Kuntalain (365/1995) mukaan kunnan tehtävä on edistää asukkaidensa hyvinvointia. Tehtävä on laaja ja koskettaa kaikkia kunnan toimialoja. Yhteistyö kunnan toimialojen kesken ja myös kolmannen sektorin kanssa on välttämätöntä. Terveen ja toimintakykyisen ikääntymisen turvaaminen on osa laadukasta hyvinvointipolitiikkaa. Iäkkäät kuntalaiset eivät ole ainoastaan palvelujen tarvitsijoita vaan omien voimavarojensa mukaisesti toimijoita ja osallistujia.

Tekniset palvelut vastaavat elin- ja toimintaympäristön toimivuudesta kunnassa. Ikäihmisten kohdalla palveluilla voidaan tukea itsenäistä asumista kotona ja turvata riittävät palveluasumismahdollisuudet. Tekninen toimi tukee kotona asumista myös myöntämällä korjausavustuksia, jotta omassa kodissa asuminen voi jatkua liikunta- tms. rajoitteista huolimatta. Kesällä 2014 valmistuu uusi tehostetun palveluasumisen yksikkö muistihäiriöisille terveyskeskuksen yhteyteen. Uuden yksikön tilat ovat toimivat, mutta terveyskeskuksen vuodeosaston pitkäaikaispaikat eivät vastaa suosituksia. Pitkäaikaisten hoitopaikkojen tulisi olla kodinomaisia ja tilojen tulisi mahdollistaa myös kuntoutus, virkistys ja ulkoilu. Nykyisin kaikilla vuodeosaston asukkailla ei ole mahdollisuutta yhteisten tilojen käyttöön ja ulkoilumahdollisuudet ovat heikot.

Sivistyspalvelut tarjoavat elinikäisen oppimisen ja aktiivisen elämän mahdollisuuksia. Osallisuuden edistäminen ja liikunnan lisääminen kasvattavat hyvinvointia ja tukevat itsenäistä selviytymistä. Ikäihmisten ohjatut liikuntaryhmät eivät tällä hetkellä tavoita kaikkia tarvitsijoita ja ennaltaehkäisevän liikunnan osuus jää kunnassa varsin vähäiseksi. Osa ikäihmisistä on vaarassa syrjäytyä ja jäädä yksin kotiin. Harrastusmahdollisuuksia tulisi kehittää paikallisen kulttuurin mukaan ja tukea ihmisiä jatkamaan, kunnan heiketessäkin, niitä tuttuja asioita, jotka tuottavat heille iloa (esim. kalastus, marjastus). Kunnassa, jossa on pitkät välimatkat, on erityisen tärkeää huomioida, että myös autottomilla iäkkäillä on mahdollisuus osallistua järjestettyyn toimintaan.

Sosiaali- ja terveystalvelujen tehtävänä on tukea arjessa selviytymistä ja lisätä kuntalaisten terveyttä ja toimintakykyä. Palveluohjauksella kootaan jokaiselle asiakkaalle yksilöllinen palvelukokonaisuus kunnan eri toimialojen ja kolmannen sektorin palveluista. Seniorineuvolan toiminnan käynnistäminen on kunnassa valmistelun alla ja käynnistysuunnitelma valmistuu elokuussa 2014. Neuvolan toimintaan olisi hyvä lisätä monia ikäihmisten hyvinvointia ja terveyttä edistäviä toimintoja, jotka nykyisin vielä puuttuvat Utsjoelta, mm. ikäluokkatarkastukset ja keskitetty neuvonta.

7.2. Palveluohjaus ja palvelutarpeen arviointi

Palveluohjauksen avulla suunnitellaan yksilöllisesti palveluja, joita asiakas tarvitsee selviytyäkseen arjessa ja pystyäkseen elämään mahdollisimman pitkään omassa kodissaan. Henkilökohtainen ohjaustoiminta edesauttaa siirtymistä tarjontakeskeisistä palveluista kohti käyttäjä- ja kysyntäkeskeisiä palveluja. Palveluohjaus sisältää neuvontaa, koordinointia ja asioiden ajoa. Asiakkaan tarpeet arvioidaan yksilöllisesti huomioiden hänen omat voimavaransa sekä läheisten osallistumismahdollisuudet. Palvelusuunnitelmaa tehtäessä huolehditaan asiakkaan oikeudesta osallistua itseään koskevien asioiden käsittelyyn ja niistä päättämiseen.

Utsjoella palveluohjaus toteutetaan edm. periaatteiden mukaisesti moniammatillisen työparin toimesta. Kotisairaanhoidaja/ psykiatrinen sairaanhoidaja ja avopalvelunohjaaja tapaavat asiakkaat henkilökohtaisesti ja kartoittavat heidän psykososiaaliset voimavaransa, asumisen ja elinympäristön, terveydentilan ja elämäntavat, sosioekonomisen tilanteen, nykyiset palvelut sekä asiakkaiden toiveet, tulevaisuuden suunnitelmat ja elämänhistorian. Palvelutarpeen arviointi perustuu keskusteluun ja havainnointiin sekä CERAD- mittariin, joka arvioi muistin, hahmottamisen ja toiminnan sujuvuutta. Arvioinnin jälkeen tehdään jokaiselle asiakkaalle yksilöllinen palvelusuunnitelma, jonka toteutumisesta vastaa avopalvelunohjaaja. Asiakas saa suunnitelman kirjallisena ja hänen saamistaan palveluista tehdään palvelu- ja maksupäätös, johon hänellä on oikeus hakea muutosta.

Vanhuspalvelulaki velvoittaa kunnan suorittamaan palvelutarpeen arvioinnin määräajassa. Yli 75-vuotiaiden, kiireetöntä apua tarvitsevien kohdalla arviointi tulee tehdä viimeistään seitsemän arkipäivän kuluessa yhteydenotosta kuntaan. Kiireellisissä tapauksissa arviointi tulee tehdä välittömästi. Palvelutarpeen arvioinnin jälkeen palvelusuunnitelmat tulee laatia ilman aiheetonta viivytystä. Iäkkäällä henkilöllä on oikeus saada hänelle myönnetty muut kuin kiireelliset sosiaalipalvelut viimeistään kolmen kuukauden kuluttua päätöksen teosta. Utsjoella palvelusuunnitelmat ja palvelutarpeen arviot on pystytty toteuttamaan lain määräämissä aikarajoissa, mutta odotusajoista ei vielä ole lain vaatimaa puolivuositain ilmestyvää julkaisua, jossa ilmoitetaan, missä ajassa iäkäs henkilö voi saada hakemansa sosiaalipalvelut.

Vanhuspalvelulaki edellyttää, että palvelusuunnitelmassa nimetään vastuutyöntekijä asiakkaille, jotka saavat palveluja usealta eri taholta. Vastuutyöntekijä kantaa palvelujen järjestämisestä kokonaisvastuun ja antaa tarvittaessa palautetta muille palvelujen tuottajille. Utsjoella tavoitteena on, että vuoden 2014 syksyyn mennessä vastuutyöntekijöiksi on nimetty omahoitajat, jotka perehdytetään tehtäväänsä syksyn aikana.

Vanhuspalvelulain mukaisesti palvelutarpeen arviointi tulee tehdä monipuolisesti ja luotettavia arviointivälineitä käyttäen. Utsjoella on tällä hetkellä käytössä arviointimittareista vain CERAD, joka on verrattain suppea ja mittaa lähinnä muistisairauksien aiheuttamia elämänhallinnan vaikeuksia. Muiden arviointimittareiden käyttöönotto on kunnassa selvittelyn alla. Samojen mittareiden olisi hyvä olla käytössä niin avo- kuin laitospuolella ja pisteytys tulisi olla merkittynä Efficatietojärjestelmään. Hoitotahtojen kartoitus turvaisi ikäihmisten itsemääräämisoikeuden myös silloin, kun heikentyneen terveydentilan vuoksi ei enää itse pysty ilmaisemaan tahtoa.

7.3. Kotipalvelu

Kotipalvelu tukee asiakasta, joka alentuneen toimintakyvyn tai sairauden vuoksi tarvitsee apua kotiin selviytyäkseen arkipäivän toiminnoista. Tarkoituksena on tukea turvallista kotona asumista sekä edistää elämänhallintaa ja osallisuutta. Palveluja kohdennetaan niitä eniten tarvitseville ja työ painottuu hoivaan ja huolenpitoon. Kotipalvelu perustuu aina asiakkaan kanssa yhteistyössä tehtyyn palvelusuunnitelmaan.

Utsjoella kotipalvelun toimintapisteet sijaitsevat Karigasniemellä ja Utsjoen kirkonkylällä. Utsjoelta käsin hoidetaan myös Nuorgamin alue. Toiminta painottuu arkipäiviin eikä viikonloppu- ja yöhoitoa ole järjestetty kuin avopalvelukeskuksen ja Seitakartanon asukkaille. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi osoitetulla määrärahalla toimii kaksi Auttaja-Aslakia ja yksi hoivatyöntekijä asiakkaiden kodeissa sekä lisäksi toiminnanohjaaja avopalveluissa ja laitoshoidossa. V. 2012 75 vuotta täyttäneistä säännöllisiä kotipalveluja sai 13,3 % vastaavanikäisestä väestöstä. Valtakunnallinen suositus vuodelle 2017 on 13–14 %.

Tukipalvelut täydentävät kotipalvelua ja niitä voidaan myöntää tarpeen mukaan. Ateriapalveluja on tarjolla Utsjoen avopalvelukeskuksessa sekä Karigasniemen ja Nuorgamin kouluilla. Tarvittaessa aterian voi saada kotiin kotipalvelun kuljettamana. Pyykki- ja saunapalveluja on mahdollista ostaa avopalvelukeskuksesta. Ohjattua päivätoimintaa kunta ostaa Aspa-palveluilta ja sitä järjestetään arkipäivisin maksuttomana ja kaikille avoimena. Lisäksi avopalvelukeskuksessa on saatavilla yksilöllisten tarpeiden mukaan räätälöityä päivätoimintaa ja kerran kuukaudessa järjestetään Karigasniemessä Nabotreffit ja Nuorgamissa Ikäihmisten tapaaminen. Kuljetuspalveluja myönnetään harkinnanvaraisesti sosiaalihuoltolain perusteella. Siivouspalvelua Utsjoen kunta ei tarjoa, mutta perussiivous kuuluu osana kotiin annettavaan hoiva- ja huolenpitotyöhön.

Osa kotipalvelun toiminnoista on keskittynyt kirkonkylälle ja asettaa näin kuntalaiset eriarvoiseen asemaan palvelujen käyttäjinä. Toiminnan laajentaminen toisi palveluja lähemmäksi kaikkia kuntalaisia. Kotipalvelun ilta- ja viikonloppuhoidon järjestäminen

tukisi kotona selviytymistä pidempään eikä huonompikuntoisiakaan asiakkaita tarvitsisi heti siirtää laitoshoitoon. Vivago-turvapuhelimet ovat tällä hetkellä käytössä palveluasumisessa ja myös yksityiskoteihin on turvapuhelimia mahdollista hankkia. Lisäämällä erilaisten turvapalvelujen, esim. lääkekellojen käyttöä, kotona asumista voidaan tukea entistä paremmin.

7.4. Omais- ja perhehoito

Omaishoidolla tarkoitetaan vanhuksen, vammaisen tai sairaan henkilön hoidon ja huolenpidon järjestämistä kotiloissa omaisen tai muun huollettavalle läheisen henkilön avulla (laki omaishoidon tuesta 937/2005). Omaishoitaja tekee kunnan kanssa omaishoitosopimuksen, jossa määritellään hoidettavan henkilön saamat palvelut sekä hoitajan palkkiot ja vapaapäivät. Vuonna 2013 Utsjoella on toiminut 21 omaishoitajaa ja hoidettavia on ollut 22. 65 vuotta täyttäneistä kuntalaisista omaishoidon tuen asiakkaita oli v. 2012 5,3 %, kun koko maassa vastaava luku oli vain 2,7 %. Valtakunnallinen suositus vuodelle 2017 on 6-7 %.

Perhehoidolla tarkoitetaan henkilön hoidon, kasvatuksen tai muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä hänen oman kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa (sosiaalihuoltolain 25 §). Kunnan kanssa solmittavan toimeksiantosopimuksen voi tehdä henkilö, joka koulutuksensa, kokemuksensa tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella on sopiva antamaan perhehoitoa. Perhehoitajan on suoritettava tehtävään soveltuva ennako-valmennus. Mikäli perhehoidossa on hoidettavia 5-7 henkilöä, tarvitaan hoitajia kaksi ja vähintään toisella heistä on oltava soveltuva sosiaali- tai terveysalan koulutus. Utsjoella on tällä hetkellä yksi saamenkielinen perhehoitaja. Kunnassa on myös pätevyys antaa hoitajille tarvittava ennakovalmennus.

Omais- ja perhehoidon lisääminen kunnissa on sosiaali- ja terveysministeriön suositus, jolla pyritään vastaamaan sosiaali- ja terveyspalvelujen kysynnän kasvuun sekä laitoshoidon vähentämisen tarpeeseen. Omais- ja perhehoito korvaavat osittain kunnan järjestämiä palveluja ja ilman näiden vaihtoehtoisten hoitomuotojen tukemista hoidettavan hoito vaatisi todennäköisesti joko säännöllistä kotihoitoa, palveluasumista tai laitoshoidoa. Omais- ja perhehoitoa kehittämällä ja lisäämällä niiden houkuttelevuutta hoitomuotoina voidaan paitsi parantaa palvelujen laatua myös hillitä menojen kasvua. Yli 70-vuotiaiden omaishoidon on laskettu säästävän julkisia menoja noin 20 000 euroa vuodessa hoidettavaa henkilöä kohden (Kehusmaa ym. 2013).

Tiedotukseen omais- ja perhehoidon mahdollisuuksista on tärkeää panostaa, jotta ikäihmisillä ja heidän omaisillaan on tiedossa kaikki vaihtoehdot erilaisista hoitomuodoista. Perhehoitajien rekrytoinnilla voidaan työllistää sopivia henkilöitä

hoitotyöhön ja samalla tukea ikäihmisten kodinomaista asumista. Omaishoidon tukipalvelujen, kuten virkistyksen, kuntoutuksen ja vertaistuen kehittämiseen tulisi kiinnittää huomiota, jotta hoitajat jaksaisivat raskaassa työssään. Tukipalveluja on mahdollista suunnitella yhteistyössä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.

7.5. Kotisairaanhoido ja muut terveydenhuoltopalvelut

Kotisairaanhoido on potilaan kotiin vietävää sairaanhoidoa. Kuntien velvollisuus on järjestää lääkärin määräämiä sairaanhoidon toimenpiteitä kotiin silloin, kun henkilö ei sairautensa vuoksi pysty käyttämään muita terveydenhuollon palveluja. Kotisairaanhoidolla helpotetaan sairaalasta kotiutumista, tuetaan sairaan henkilön kotona selviytymistä ja autetaan omaisia sairaan kotihoidossa.

V. 2013 Utsjoella toimi yksi kokopäiväinen kotisairaanhoidaja ja myös terveydenhoitajien työhön sisältyi sairaanhoidollisia kotikäyntejä. Asiakkaita valvotussa kotisairaanhoidossa oli 46 henkilöä. Sairaanhoidollisia kotikäyntejä tehtiin vuoden aikana 1107.

Lääkärivastaanotto on järjestetty arkipäivisin Utsjoen terveyskeskuksessa. Ilta-, yö- ja viikonloppupäivystys on tarkoitettu kiireellistä apua tarvitseville ja se toimii Ivalon terveyskeskuksessa. Hammashoitola, laboratorio ja fysioterapia toimivat myös arkipäivisin Utsjoella. Lisäksi kunnassa työskentelee psykiatrinen sairaanhoidaja ja kotisairaanhoidajan työhön kuuluvat myös muistihoitajan tehtävät. Kunnan fysioterapia tukee ikäihmisten kuntoutumista ja itsenäistä selviytymistä hoitojen, ohjauksen ja sairauspohjaisten liikuntaryhmien avulla. Fysioterapia lainaa myös liikkumista tukevia apuvälineitä sekä tarjoaa konsultaatioita kodin muutostöihin.

Terveydenhuollon peruspalvelut toimivat kunnassa verrattain hyvin ja monipuolisesti. Vaikka ilta- ja viikonloppupäivystys on pitkän välimatkan päässä, kirkonkylällä päivystävä yksityinen ambulanssi takaa kuntalaisille hoidon kiireellisissä tapauksissa. Seniorineuvolan perustaminen, ikäluokkatarkastusten aloittaminen ja erityisasiantuntemuksen järjestäminen parantaisivat ikäihmisten palveluja ja mahdollistaisivat varhaisemman asioihin puuttumisen.

7.6. Neuvonta ja tiedotus

Vanhuspalvelulaki edellyttää kunnan järjestävän väestön hyvinvointia tukevia neuvontapalveluja. Ikääntyneillä henkilöillä on oikeus saada ohjausta terveellisiin elintapoihin, sairauksien ja tapaturmien ehkäisyyn, sosiaalihuoltoon, sairaanhoitoon sekä kuntoutukseen liittyvissä asioissa. Kaikista ikääntyneille järjestettävistä palveluista ja

niiden käytöstä tulee saada neuvontaa. Palvelut on järjestettävä niin, että ne ovat kunnan ikääntyneen väestön saatavissa yhdenvertaisesti.

Palvelujen saatavuuden yhdenvertaisuus edellyttää toimivaa tiedotusta. Kuntalaisilla tulee olla tietoa tarjolla olevista palveluista ja omista oikeuksistaan. Tieto tulee olla helposti kaikkien saatavilla ja ymmärrettävässä muodossa. Utsjoella tiedotus ja neuvonta on monipuolista ja toimivaa palvelujen piirissä olevien asiakkaiden parissa, mutta haasteena on niiden iäkkäiden henkilöiden tavoittaminen, jotka eivät ole palveluohjauksen piirissä. Kunnassa on vuonna 2012 valmistunut kattava Ikäihmisten Palveluopas, jota päivitetään vuosittain. Opas on kaikkien kuntalaisten saatavilla, mutta käytännössä se annetaan vain palveluohjauksen asiakkaille. Oppaan laajempi jakelu olisi hyvä tiedonvälityskanava ja sitä voisi jakaa esim. ikäluokkatarkastusten yhteydessä. Seniorineuvolan perustaminen toisi kuntaan toimintamuodon, jonka kautta voi keskitetysti saada tietoa ja ohjausta. Ikäluokkatarkastusten myötä ikääntyvien kuntalaisten tavoittaminen laajenisi vähitellen kattamaan koko iäkkään väestönosan.

Internetin käytön lisääntyessä myös ikääntyneiden parissa, kunnan verkkosivut ovat tärkeä tiedonvälityskanava. Sivujen uudistaminen on kunnassa valmisteilla. Erillisen Seniori-infon kokoaminen verkkosivuille helpottaisi tiedon etsintää.

Vanhusneuvosto on uuden lainsäädännön myötä tärkeä osallistumis- ja vaikuttamisväylä ikääntyneitä väestöä koskevissa asioissa. Vanhusneuvostolle on kunnassa annettava mahdollisuus vaikuttaa ikääntyneiden palvelujen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Neuvoston rooli tiedottajana on kaksisuuntainen. Se tiedottaa kuntalaisille heidän vaikuttamismahdollisuuksistaan ja vastaavasti kuntapäätäjille iäkkäiden kuntalaisten tarpeista ja toiveista. Utsjoen vanhusneuvosto on perustettu syksyllä 2013 ja se on aloittanut toimintansa aktiivisesti.

8. Palveluasuminen ja laitoshoido

Palveluasumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat enemmän tukea asumiseen kuin omaan kotiin voidaan antaa. Tehostettua palveluasumista järjestetään paljon apua ja valvontaa tarvitseville. Pitkäaikaista laitoshoidoa annetaan asiakkaalle, jolle ei voida järjestää palveluja omaan kotiin tai palveluasuntoon. Tehostetussa palveluasumisessa ja laitoshoidossa henkilökuntaa on paikalla ympäri vuorokauden.

Sosiaali- ja terveysministeriön suositusten mukaisesti laitospaikkoja tulisi kunnissa vähentää. Tämä koskee erityisesti terveyskeskusten vuodeosastojen pitkäaikaishoitopaikkoja. Iäkkäiden ihmisten hoidossa painopisteen tulisi olla kotona asumisen mahdollistamisessa. Hoito laitospäristössä on vaihtoehto ainoastaan lääketieteellisin

perustein tai jos se muuten on henkilön arvokkaan elämän ja turvallisuuden kannalta välttämätöntä. Jokaisella ihmisellä on oikeus kodikkaaseen arkeen silloinkin, kun hänen toimintakykynsä edellyttää huolenpitoa ympäri vuorokauden. Laitoshiitoa vähentämällä ja kotiin annettavia palveluja lisäämällä kuntien vanhuspalvelujen kustannukset nousevat vähemmän kuin laitospaikkojen pysyessä ennallaan.

Utsjoella palveluasumista järjestetään Seitakartanossa ja Aspa-palvelujen toimesta Aspa-kodissa. Laitoshiitopaikat ovat terveyskeskuksen vuodeosastolla. Kesällä 2014 valmistuu uusi tehostetun palveluasumisen yksikkö muistihäiriöisille. Aspa-kodissa ja Seitakartanossa on lähes kaikilla yhden hengen huoneet omilla kylpyhuoneilla ja yhteiset tilat ovat toimivat, mutta ulkoilumahdollisuudet ovat heikot. Piha-alueet eivät ole turvalliset vaan molempien talojen pihat aukeavat vilkkaalle autojen parkkipaikalle. Uuden yksikön tilat ovat suositusten mukaiset ja myös aidattu piha-alue on järjestetty. Terveyskeskuksen vuodeosaston tilat eivät vastaa suosituksia pitkäaikaisasumisesta. Osa iäkkäistä asukkaista asuu kolmen hengen huoneissa ja he käyttävät samaa kylpyhuonetta. Tällä hetkellä yhdeksällä asukkaalla ei ole yhteisiä tiloja lainkaan vaan he ruokailevat osaston käytävällä. Piha-aluetta ei myöskään ole. Pienillä muutoksilla vuodeosaston tiloissa ja terveyskeskuksen parkkialueen siirtämisellä toisaalle, voitaisiin talon pitkäaikaisasukkaiden viihtyvyyttä huomattavasti korjata.

75 vuotta täyttäneistä henkilöistä asui pitkäaikaisessa laitoshoidossa v. 2012 koko maassa 3,7 %, Lapin sairaanhoitopiirin alueella 2,8 % ja Utsjoen kunnassa 5,9 %. Valtakunnallinen tavoite vuodelle 2017 on 2-3 %. Palvelurakenteen muutos alkaa Utsjoella vähitellen kesällä 2014, kun uuden tehostetun palveluasumisen yksikön käyttöönoton myötä vuodeosaston paikoista vähennetään kolme vuodepaikkaa.

Sosiaali- ja terveystoimen säännölliset yhteistyötapaamiset sekä yhteiset linjaukset iäkkäiden ihmisten palveluketjusta edistäisivät tiedonkulkua ja selkiyttäisivät toimintaa. Laitoshoidosta kotiuttamisesta tulee tehdä ohjeistus, jotta tieto palvelutarpeesta saavuttaa kotipalveluista vastaavan työntekijän hyvissä ajoin ennen iäkkään henkilön kotiuttamista. Kotona asumisen tukeminen, kuntouttava työote ja panostus ennaltaehkäisevään terveydenhuoltoon kaikissa sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä tulisi toimia samojen periaatteiden mukaisesti. Koko henkilökunnalle suunnattu kuntouttavan työotteen koulutus, joka sisältäisi yhteisten linjausten ja ohjeistusten suunnittelun, olisi vahva panostus paitsi hyvinvoivan iäkkään väestön myös henkilökunnan työhyvinvoinnin puolesta.

9. Yhteistyö kolmannen sektorin toimijoiden kanssa

Yhteiskunnan kolmas sektori koostuu järjestöistä ja yhdistyksistä. Ne toimivat itsenäisesti ja niiden kautta kuntalaisten on mahdollista osallistua ja vaikuttaa yhteiskuntaan. Järjestöjen panos palvelujen tuottamisessa on merkittävä. Kansalaisjärjestöjen tietämyksen ja aktiivisten toimijoiden mukaan ottaminen kuntien palvelujen suunnitteluun ja tuottamiseen monipuolistaa palveluja ja vahvistaa kuntalaisten vaikuttamismahdollisuuksia.

Utsjoella merkittävimmät ikäihmisten palveluja tuottavat kolmannen sektorin toimijat ovat Saamelaiskäräjät, SámiSoster ry, Eläkeliiton Utsjoen yhdistys, Nuorgamin Ikäsähly ry, Utsjoen vanhustentaloyhdistys ry, Utsjoen sotaveteraanit ry ja Utsjoen evankelis-luterilainen seurakunta.

Saamelaiskäräjät on saamelaisten itsehallintoelin. Sen tärkein tehtävä on toteuttaa saamelaista kulttuuri-itsehallintoa sekä turvata saamelaisen alkuperäiskansakulttuurin säilyminen ja kehittyminen. Utsjoen kunta tekee yhteistyötä Saamelaiskäräjien kanssa ja osa vanhustyön palveluista kustannetaan sosiaali- ja terveysministeriön rahoituksella, jota Saamelaiskäräjät koordinoi.

SámiSoster ry:n tarkoituksena on valvoa, ylläpitää ja edistää saamelaisten asemaa ja oikeuksia alkuperäiskansana sosiaali- ja terveysalalla. Yhdistys toteuttaa kehittämissuunnitelmia, joissa erityinen haaste kohderyhmän hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lisäksi on saamelaiserityinen toiminta. Utsjoella toimivassa Muitohallat-hankkeessa edistetään saamelaisten muistisairaiden kokonaisvaltaista toimintakykyä sekä vireyttä. Toimintaa kehitetään yhteistyössä kunnan ja muiden alueen toimijoiden kanssa.

Valtakunnallinen Eläkeliitto on Suomen suurin eläkeläisjärjestö. Järjestö valvoo ikäihmisten etuja sekä tarjoaa palveluja ja yhdessäolon mahdollisuuksia. Eläkeliiton Utsjoen yhdistys kokoontuu kirkonkylällä joka toinen viikko yhdessäolon merkeissä. Tapaamisten lisäksi yhdistys järjestää retkiä ja liikuntatilaisuuksia.

Nuorgamin Ikäsähly ry on Nuorgamissa toimiva ikäihmisten yhdistys, joka on perustettu aktiivisten kyläläisten toimesta. Yhdistys järjestää talkoita, retkiä sekä liikuntatilaisuuksia.

Utsjoen vanhustentaloyhdistys ry on perustettu ikäihmisten asumispalvelujen tarjonnan parantamiseksi Utsjoella. Yhdistys omistaa kaksi kiinteistöä, Kiinteistö oy Seita-Kodin Utsjoentiellä sekä Seitakartanon kiinteistön avopalvelukeskuksen yhteydessä. Asukasvalinnat tehdään yhteistyössä kunnan sosiaalitoimen kanssa.

Utsjoen sotaveteraanit ry:n päämääränä on veteraanien kotona asumisen monipuolinen tukeminen. Valtion myöntämä vuosittainen, korvamerkitty, rintamatunnuksen omaaville veteraaneille tarkoitettu määräraha täydentää vanhuspalvelulain mukaisia palveluja. Tämä velvoittaa kuntaa aktiiviseen, tasapuoliseen ja yksilölliset tarpeet huomioon ottavaan palvelujen järjestämiseen niin kotonaan asuvalle kuin vuodeosastolla tai intervallihoidossa olevalle. Yhdistys toivoo tiivistä yhteistyötä kunnan kanssa sotaveteraanien palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Utsjoen evankelisluterilaisen seurakunnan diakoniatyö tekee kotikäyntejä ikäihmisten luokse koko kunnan alueella. Lisäksi järjestetään säännöllisiä ryhmätilaisuuksia eri kylissä sekä laitosvierailuja. Rovastikunnallisia leirejä ja retkiä järjestetään vuosittain. Seurakunnasta on mahdollista hakea myös taloudellista apua. Kunnalla ja seurakunnalla on säännölliset yhteistyöpalaverit kerran vuodessa.

Kaikilla edm. järjestöillä (paitsi Saamelaiskäräjillä) on edustus vanhusneuvostossa, joten yhteistyön koordinointi on luontevaa vanhusneuvoston kautta. Vanhusneuvoston toiminnan kehittämistä tulee edelleen jatkaa ja sen tunnettavuutta sekä kuntalaisten että kuntapäättäjien parissa parantaa. Yhteisellä toimintojen suunnittelulla voidaan ehkäistä päällekkäistä työtä sekä moninkertaistaa tekijöiden ja osallistujien määrä.

10. Yhteenveto

Vanhuspalvelulain veloitteet toteutuvat Utsjoen kunnassa osittain jo hyvin, mm. palvelutarpeen arvioinnit tehdään lain mukaisesti, omaishoidon taso ylittää valtakunnalliset suositukset reilusti, vanhusneuvosto toimii aktiivisesti ja palveluasumisen mahdollisuuksia on lisätty. Monet suositellut toiminnot ovat kunnassa selvittelyn alla, kuten seniorineuvola-toiminnan käynnistäminen ja ennaltaehkäisevien liikuntaryhmien lisääminen.

Ne lain vaatimat tai suosittelemat toimenpiteet, jotka Utsjoen kunnassa eivät vielä ole toteutuneet, on koottu tämän suunnitelman liitteenä olevaan toimenpideohjelmaan. Ohjelmassa on määritelty toimenpiteiden toteutusajankohdat sekä vastuutahot. Vanhusneuvoston, perusturvalautakunnan ja kunnanvaltuuston rooli toimenpideohjelman toteutuksen mahdollistamisessa ja seurannassa on tärkeä. Tavoitteiden toteutuminen edellyttää yhteistyötä kunnan eri toimialojen ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Asiakaspalautteen huomiointi palvelujen suunnittelussa ja ikäihmisten vaikuttamis- mahdollisuuksien lisääminen edistävät siirtymistä palvelukeskeisestä toiminnasta asiakaskeskeisyyteen. Vanhustyön merkittävin rooli on iäkkäällä ihmisellä itsellään. Hänen elämäkokemuksensa, voimavaransa ja itsemääräämisoikeutensa ovat työn perusta.

TAVOITE	TOIMENPITEET	AIKATAULU	VASTUU
Kotona tai kodinomaisessa ympäristössä asumisen tukeminen	Palveluasumismahdollisuuksien lisääminen	Tehostetun palv.asumisen yksikkö 2014	Sos.-terveystoimi
	Perhehoitajien rekrytoinnin info-tilaisuuden järjestäminen	2015	Avopalvelut
	Omaishoitajien vertaistuen kehittäminen	2015	Avopalvelut
Palvelutarpeiden arvioinnin kehittäminen	Arviointimittarin käyttöönotto	2015	Sos.-terveystoimi
	Ohjeistus laitoshoidosta kotiuttamisesta	2015	Sos.-terveystoimi
	Sosiaalipalvelujen odotusaikojen julkistaminen	2015	Sosiaalitoimi
Ennaltaehkäisevien ja kuntouttavien palvelujen kehittäminen	Erytysasiantuntemuksen järjestäminen	2015	Terveystoimi
	Päivätoiminnan ja kulttuurin mukaisen kuntoutuksen kehittäminen	2015	Avopalvelut
	Kuntouttavan työotteen koulutus henkilökunnalle	kevät 2015	Sos.-terveystoimi
	Yhteistyö liikuntatoimen kanssa ennaltaehkäisevien liikuntaryhmien lisäämiseksi	2015	Avopalvelut
	Seniorineuvolan käynnistysuunnitelma	2014	Terveystoimi
Palvelujen riittävyys ja hyvä laatu	Pitkäaikaishoitopaikat suositusten mukaisiksi (vuodeosasto ja piha-alue)	alk. 2014	Sos.-terveystoimi
	Vastuutyöntekijöiden nimeäminen	syksy 2014	Sos.-terveystoimi
	Omavalvontasuunnitelmat	2015	Sos.-terveystoimi
Ikäihmisten vaikuttamismahdollisuuksien parantaminen	Vanhusneuvoston toiminnan kehittäminen	2014	Avopalvelut
	Asiakaspalautepäivän järjestäminen	2015	Sos.-terveystoimi
	Hoitotahtojen kartoitus	2016	Sos.-terveystoimi
Yhteistyö kunnan eri toimialojen ja kolmannen sektorin kanssa	Yhteistyötapaamiset	syksy 2014	Sos.-terveystoimi
	Kotona asumisen tukeminen palveluketjun suunnittelussa	kevät 2015	Sos.-terveystoimi
Tasavertaisen tiedonsaannin mahdollistaminen	Verkkosivujen sisällön päivittäminen ja Seniori-infon lisääminen sivuille	2015	Kunnan johtoryhmä
	Palveluoppaan päivitys ja saatavuus kaikille iäkkäille kuntalaisille	2015	Avopalvelut